

PRESUDA SUDA (drugo vijeće)

9. rujna 2015. (³¹)

„Zahtjev za prethodnu odluku — Usklađivanje zakonodavstava — Zaštita prava zaposlenika kod prijenosa poduzeća, pogona ili dijelova poduzeća ili pogona — Pojam prijenosa pogona — Obveza upućivanja zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. trećeg stavka UFEU-a — Navodna povreda prava Unije koja se pripisuje nacionalnom sudu protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka — Nacionalno zakonodavstvo koje pravo na naknadu štete koja je pretrpljena zbog takve povrede uvjetuje prethodnim poništenjem odluke koja je uzrokovala tu štetu“

U predmetu C-160/14,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji su uputili Varas Cíveis de Lisboa (Portugal), odlukom od 31. prosinca 2013., koju je Sud zaprimio 4. travnja 2014., u postupku

João Filipe Ferreira da Silva e Brito i dr.

protiv

Estado português,

SUD (drugo vijeće),

u sastavu: R. Silva de Lapuerta (izvjestiteljica), predsjednica vijeća, K. Lenaerts, potpredsjednik Suda, u svojstvu suca drugog vijeća, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev i C. Lycourgos, suci,

nezavisni odvjetnik: Y. Bot,

tajnik: J. F. Ferreira, glavna administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 25. veljače 2015.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za J. F. Ferreiru da Silvu e Brita i dr., C. Góis Coelho, S. Estima Martins i R. Oliveira, *advogados*,
- za portugalsku vladu, L. Inez Fernandes i A. Fonseca Santos, u svojstvu agenata,
- za češku vladu, M. Smolek i J. Vlácil, u svojstvu agenata,
- za francusku vladu, G. de Bergues, D. Colas i F.-X. Bréchet, u svojstvu agenata,
- za talijansku vladu, G. Palmieri, u svojstvu agenta, uz asistenciju F. Varrone, *avvocato dello Stato*,
- za Europsku komisiju, J. Enegren, M. França, M. Konstantinidis i M. Kellerbauer, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 11. lipnja 2015.,

donosi sljedeću

Presudu

Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 1. stavka 1. Direktive Vijeća 2001/23/EZ od 12. ožujka 2001. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na zaštitu prava zaposlenika kod prijenosa poduzeća, pogona ili dijelova poduzeća ili pogona (SL L 82, str. 16.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 3., str. 151.), članka 267. trećeg stavka UFEU-a te određenih općih načela prava Unije.

- 2 Zahtjev je upućen u okviru spora između J. F. Ferreira da Silve e Brita i 96 drugih osoba, s jedne strane, i Estado português (portugalska država), s druge strane, zbog navodne povrede prava Unije, koja se može pripisati Supremo Tribunal de Justiça (Vrhovni sud).

Pravni okvir

Pravo Unije

- 3 Direktivom 2001/23 kodificirana je Direktiva Vijeća 77/187/EEZ od 14. veljače 1977. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na zaštitu prava zaposlenika kod prijenosa poduzeća, pogona ili dijelova poduzeća ili pogona (SL L 61, str. 26.), kako je izmijenjena Direktivom Vijeća 98/50/EZ od 29. lipnja 1998. (SL L 201, str. 88.).

- 4 U skladu s uvodnom izjavom 8. Direktive 2001/23:

„Radi pravne sigurnosti i transparentnosti trebalo je pojasniti pravni koncept prijenosa s obzirom na sudsku praksu Suda. Takvo pojašnjenje nije promijenilo [područje primjene] Direktive 77/187/EEZ kako ga tumači Sud.“

- 5 Članak 1. stavak 1. točke (a) i (b) Direktive 2001/23 određuje:

„(a) Ova se Direktiva primjenjuje na svaki prijenos poduzeća, pogona ili dijela poduzeća ili pogona na drugog poslodavca, koji je posljedica ugovornog prijenosa, pripajanja ili spajanja poduzeća.

(b) Podložno podstavku (a) i sljedećim odredbama ovog članka, prijenosom se u smislu ove Direktive smatra prijenos gospodarskog subjekta koji zadržava svoj identitet, znači organizirano grupiranje resursa koje ima za cilj obavljanje gospodarske djelatnosti, bez obzira na to je li ta djelatnost glavna ili sporedna.“

- 6 Članak 3. stavak 1. prvi podstavak navedene direktive propisuje:

„Prava i obveze prenositelja, koja na dan prijenosa proizlaze iz postojećeg ugovora o radu ili radnog odnosa, na temelju takvog prijenosa prenose se na preuzimatelja.“

Portugalsko pravo

- 7 Članak 13. Zakona br. 67/2007 o usvajanju sustava građanske izvanugovorne odgovornosti države i ostalih javnih tijela za štetu (Lei nº 67/2007 – Aprova o Regime da Responsabilidade Civil Extracontratual do Estado e Demais Entidades Públicas) od 31. prosinca 2007. (*Diário da República*, 1. serija, br. 251, od 31. prosinca 2007., str. 91117.), kako je izmijenjen Zakonom br. 31/2008 od 17. srpnja 2008. (*Diário da República*, 1. serija, br. 137, od 17. srpnja 2008., str. 4454., u daljnjem tekstu: RRCEE), propisuje:

„1. Ne dovodeći u pitanje slučajeve nepravilne kaznene osude ili neopravdanog oduzimanja slobode, država je u građanskopravnom smislu odgovorna za štetu uzrokovanu sudskim odlukama koje su očito neustavne ili nezakonite ili neopravdane zbog očite pogreške u ocjeni činjeničnih okolnosti.

2. Zahtjev za naknadu štete mora se temeljiti na prethodnom poništenju nadležnog suda odluke kojom je uzrokovana šteta.“

Glavni postupak i prethodna pitanja

- 8 Air Atlantis SA (u daljnjem tekstu: AIA), društvo osnovano 1985. i aktivno u sektoru neredovitog zračnog prijevoza (čarter letovi) likvidirano je 19. veljače 1993. U okviru toga tužiteljima iz glavnog postupka kolektivno su otkazani ugovori o radu.
- 9 Počevši od 1. svibnja 1993. TAP, društvo koje je bilo glavni dioničar AIA-e, počeo je obavljati jedan dio letova koje se AIA bila obvezala obaviti tijekom razdoblja od 1. svibnja do 31. listopada 1993. TAP je također obavio određeni broj čarter letova, na tržištu na kojem do tada nije bio aktivan s obzirom na to da se predmetnim rutama dotada služila AIA. U tu svrhu TAP se koristio dijelom opreme koju je koristila AIA za svoje djelatnosti, osobito četirima zrakoplovima. TAP je također na sebe preuzeo obvezu plaćanja najamnine iz ugovorâ o leasingu u vezi s tim zrakoplovima te je preuzeo uredsku opremu koja je pripadala AIA-i i koju je potonja koristila u uredima u Lisabonu i Faru (Portugal), te drugu pokretnu imovinu. Usto, TAP je zaposlio određeni broj bivših zaposlenika AIA-e.
- 10 Nakon toga tužitelji u glavnom postupku podnijeli su Tribunal do Trabalho de Lisboa (radni sud u Lisabonu) tužbu kojom su osporavali kolektivni otkaz zahtijevajući vraćanje na posao u TAP i isplatu svojih plaća.
- 11 Presudom Tribunal do Trabalho de Lisboa od 6. veljače 2007. djelomično je usvojena tužba podnesena protiv navedenog kolektivnog otkaza, pri čemu je taj sud naložio vraćanje tužiteljâ u glavnom postupku na odgovarajuće poslove, kao i plaćanje naknade štete. Tribunal do Trabalho de Lisboa je u predmetnom slučaju zaključio da postoji prijenos pogona, barem djelomičan, a budući da je identitet pogona bio očuvan i da su se njegove djelatnosti nastavile, TAP je stupio na mjesto bivšeg poslodavca u ugovorima o radu.
- 12 Protiv te presude podnesena je žalba Tribunal da Relação de Lisboa (žalbenom sudu u Lisabonu), koji je presudom od 16. siječnja 2008. poništio presudu donesenu u prvom stupnju kojom je TAP-u naloženo da tužitelje u glavnom postupku vrati na posao i da im isplati naknadu štete zato što je protekao rok u kojem su imali pravo na podnošenje tužbe zbog kolektivnog otkaza.
- 13 Tužitelji u glavnom postupku su tada podnijeli kasacijsku žalbu Supremo Tribunal de Justiça, koji je presudom od 25. veljače 2009. presudio da navedeni kolektivni otkaz nije bio nezakonit. Taj je sud istaknuo da nije dovoljno, kako bi se zaključilo da postoji prijenos pogona, da se gospodarska aktivnost „jednostavno nastavi“ s obzirom na to da je također potrebno da se očuva i identitet pogona. U ovom slučaju kada je TAP tijekom ljeta 1993. obavljao predmetne letove, on se nije koristio „subjektom“ koji je imao isti identitet kao „subjekt“ koji je ranije pripadao AIA-i. Smatrao je da se zbog nepostojanja identiteta dvaju predmetnih „subjekata“ ne može zaključiti da postoji prijenos pogona.
- 14 Supremo Tribunal de Justiça je također smatrao da nije došlo do nikakvog prelaska AIA-inih klijenata u TAP. Usto, taj sud smatra da je AIA posjedovala pogon vezan uz određenu imovinu, u predmetnom slučaju licenciju, koja nije bila prenosiva, što je onemogućilo prijenos pogona s obzirom na to da se mogla prodati samo pojedinačna imovina, a ne sam pogon.
- 15 Što se tiče primjene prava Unije, Supremo Tribunal de Justiça istaknuo je da je Sud, suočen sa slučajevima u kojima je poduzetnik nastavljao obavljati djelatnosti koje je do tada obavljalo drugo društvo, presudio da se na temelju „samo te okolnosti“ ne može

zaključiti o prijenosu gospodarskog subjekta s obzirom na to da „se subjekt ne može svesti na djelatnost koju obavlja“.

- 16 Budući da su pojedini tužitelji u glavnom postupku od Supremo Tribunal de Justiça zahtijevali da Sudu uputi zahtjev za prethodnu odluku, on je smatrao da „dužnost nacionalnih sudova protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka da upute zahtjev za prethodnu odluku postoji samo kada ti isti sudovi smatraju da je za rješavanja spora koji je pred njima u tijeku potrebno primijeniti pravo Unije i, nadalje, kada se postavi pitanje tumačenja toga prava“. Usto, uzimajući u obzir sudsku praksu Suda koja se odnosi na tumačenje pravila Unije u vezi s prijenosom pogona, smatra da ne postoji „nikakva relevantna sumnja“ u tumačenje navedenih pravila „koja bi nalagala postavljanje zahtjeva za prethodnu odluku“.
- 17 Tribunal de Justiça smatra da je „sam Sud izričito priznao da se pravilna primjena prava [Unije] može nametnuti toliko očito da ne ostavlja mjesta nikakvoj razumnoj sumnji o načinu rješavanja postavljenog pitanja, odstupajući slijedom toga i u tom slučaju od obveze upućivanja zahtjeva za prethodnu odluku. Međutim, [prema tom nacionalnom sudu] s obzirom na sadržaj [odredbi prava Unije] koje su [tužitelji u glavnom postupku] naveli, uzimajući u obzir tumačenje odredbi prava Unije koje je dao Sud i s obzirom na elemente predmeta [...] koji su uzeti u obzir [...], ne postoji [nije postojala] nikakva relevantna sumnja o tumačenju koja nameće [bi nametnula] upućivanje zahtjeva za prethodnu odluku [...]“.
- 18 Supremo Tribunal de Justiça je usto istaknuo da „[...] je Sud razradio stalnu sudsku praksu u vezi s problematikom tumačenja pravila [prava Unije] o ‚prijenosu pogona‘ s obzirom na to da na temelju te sudske prakse Direktiva [2001/23] već prenosi konsolidaciju pojmova koje sadržava i da su oni sada jasni u smislu sudskog tumačenja (Zajednice i također nacionalnog), što znači [je značilo] da u ovom slučaju nije [bilo] potrebno prethodno konzultirati Sud [...]“.
- 19 Tužitelji u glavnom postupku su tada protiv Estado português podnijeli tužbu za građansku izvanugovornu odgovornost, zahtijevajući da mu se naloži naknada određene pretrpjele materijalne štete. U prilog svojoj tužbi tvrdili su da je predmetna presuda Supremo Tribunal de Justiça očito nezakonita s obzirom na to da sadržava pogrešno tumačenje pojma „prijenos pogona“, u smislu Direktive 2001/23, i s obzirom na to da je taj sud povrijedio svoju obvezu da Sudu postavi relevantna pitanja o tumačenju prava Unije.
- 20 Estado português tvrdio je da se u skladu s člankom 13. stavkom 2. RRCEE-a podneseni zahtjev za naknadu štete mora temeljiti na prethodnom poništenju od nadležnog suda odluke kojom se nanosi šteta, podsjećajući na to da, s obzirom na to da navedena presuda Supremo Tribunal de Justiça nije poništena, ne može doći do plaćanja zatražene naknade štete.
- 21 Sud koji je uputio zahtjev navodi da želi saznati je li presuda Supremo Tribunal de Justiça očito nezakonita i tumači li se njome pogrešno pojam „prijenosa pogona“ s obzirom na Direktivu 2001/23 i u pogledu činjeničnih elemenata kojima je potonji sud raspolagao. Usto, navodi da želi saznati je li Supremo Tribunal de Justiça bio dužan uputiti zatraženi zahtjev za prethodnu odluku.
- 22 U tim su okolnostima Varas Cíveis de Lisboa (lisabonska građanska vijeća) odlučili prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
 - „1. Treba li Direktivu Vijeća 2001/23/EZ, a osobito njezin članak 1. stavak 1., tumačiti na način da pojam „prijenos pogona“ obuhvaća situaciju u kojoj je poduzeće koje djeluje na tržištu čarter letova likvidirano odlukom njegovog većinskog dioničara

poduzeća koje također djeluje u sektoru zračnog prijevoza i u kojoj u okviru likvidacije društvo majka:

- stupa na mjesto likvidiranog društva u ugovorima o najmu zrakoplova i važećim ugovorima o charter letovima koji su sklopljeni s turističkim operaterima;
 - obavlja djelatnosti koje je prethodno obavljalo likvidirano društvo;
 - vraća pojedine radnike koji su do tada bili upućeni u likvidirano društvo raspoređujući ih na istovjetne poslove;
 - preuzme sitnu opremu likvidiranog društva?
2. Treba li članak 267. UFEU-a tumačiti na način da je Supremo Tribunal de Justiça, uzimajući u obzir činjenice opisane u prethodnom pitanju i okolnost da su nacionalni sudovi nižeg stupnja koji su rješavali o predmetu donosili proturječne odluke, bio dužan Sudu Europske unije uputiti prethodno pitanje o ispravnom tumačenju pojma „prijenos poduzeća“ u smislu članka 1. stavka 1. Direktive 2001/23/EZ?
3. Protivi li se pravo Unije, a osobito načela koja je Sud razvio u presudi Köbler (C-224/01, [EU:C:2003:513](#)), u pogledu odgovornosti države za štetu nanесenu pojedincima povredom prava Unije od strane suda protiv čijih odluka nije dopuštena žalba po nacionalnom pravu, primjeni nacionalne norme koja podnošenje zahtjeva za naknadu štete protiv države uvjetuje prethodnim poništenjem odluke kojom je nanесena šteta?“

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

- 23 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev pita Sud treba li članak 1. stavak 1. Direktive 2001/23 tumačiti na način da pojam „prijenos pogona“ obuhvaća situaciju u kojoj je poduzeće koje djeluje na tržištu charter letova likvidirano odlukom većinskog dioničara, poduzeća koje također djeluje u sektoru zračnog prijevoza, i u kojoj on nakon toga stupa na mjesto likvidiranog poduzeća u ugovorima o najmu zrakoplova i važećim ugovorima o charter letovima, obavlja djelatnosti koje je prethodno obavljalo likvidirano poduzeće, vraća pojedine radnike koji su do tada bili upućeni u navedeno likvidirano poduzeće, raspoređujući ih na poslove koji su istovjetni onima koje su prethodno obavljali i preuzme sitnu opremu tog istog poduzeća.
- 24 Kako bi se odgovorilo na to pitanje, valja podsjetiti da je Sud presudio da se Direktiva 77/187, koja je kodificirana Direktivom 2001/23, primjenjuje u svim slučajevima promjena, u okviru ugovornih odnosa, fizičke ili pravne osobe odgovorne za rad poduzeća koje ugovara obveze poslodavca prema zaposlenicima poduzeća (vidjeti presude Merckx i Neuhuys, C-171/94 i C-172/94, [EU:C:1996:87](#), t. 28.; Hernández Vidal i dr., C-127/96, C-229/96 i C-74/97, [EU:C:1998:594](#), t. 23., kao i Amatori i dr., C-458/12, [EU:C:2014:124](#), t. 29. i navedenu sudsku praksu).
- 25 U skladu s ustaljenom sudskom praksom, svrha Direktive 2001/23 je osigurati kontinuitet radnih odnosa koji postoje u okviru jednog gospodarskog subjekta, neovisno o promjeni vlasnika. Za utvrđivanje toga postoji li prijenos u smislu te direktive odlučujući je kriterij dakle okolnost da je odnosna jedinica sačuvala svoj identitet, što osobito proizlazi iz stvarnog nastavka rada ili njezina preuzimanja (vidjeti presude Spijkers, 24/85, [EU:C:1986:127](#), t. 11. i 12.; Güney-Görres i Demir, C-232/04 i C-233/04, [EU:C:2005:778](#), t. 31. i navedenu sudsku praksu, kao i Amatori i dr., C-458/12, [EU:C:2014:124](#), t. 30. i navedenu sudsku praksu).

- 26 Da bi se utvrdilo je li taj uvjet ispunjen potrebno je uzeti u obzir sve činjenične okolnosti koje su svojstvene predmetnoj operaciji, među kojima su osobito vrsta poduzeća ili pogona o kojima je riječ, prijenos ili ne materijalnih elemenata, poput zgrada i pokretnina, vrijednost nematerijalnih elemenata u trenutku prijenosa, preuzimanje ili ne većeg broja zaposlenika od strane novog direktora poduzeća, prijenos ili ne klijenata, kao i stupanj sličnosti djelatnosti koje su se obavljale prije i nakon prijenosa, te trajanje eventualnog prekida tih djelatnosti. Međutim, ti su elementi samo djelomični aspekti procjene dane cjeline i ne mogu se, zbog toga, odvojeno ocjenjivati (vidjeti presude Spijkers, 24/85, [EU:C:1986:127](#), t. 13.; Redmond Stichting, C-29/91, [EU:C:1992:220](#), t. 24.; Süzen, C-13/95, [EU:C:1997:141](#), t. 14., kao i Abler i dr., C-340/01, [EU:C:2003:629](#), t. 33.).
- 27 Posebno, Sud je istaknuo da se važnost koju treba pojedinačno dati različitim kriterijima nužno razlikuje ovisno o djelatnosti koja se obavlja, to jest načinu proizvodnje ili rada korištenih u poduzeću, pogonu ili predmetnom dijelu pogona (vidjeti presude Süzen, C-13/95, [EU:C:1997:141](#), t. 18.; Hernández Vidal i dr., C-127/96, C-229/96 i C-74/97, [EU:C:1998:594](#), t. 31.; Hidalgo i dr., C-173/96 et C-247/96, [EU:C:1998:595](#), t. 31., kao i, u tom smislu, UGT-FSP, C-151/09, [EU:C:2010:452](#), t. 28.).
- 28 Prvo postavljeno pitanje valja ispitati upravo s obzirom na tu sudsku praksu, uzimajući u obzir glavne činjenične elemente koje je nacionalni sud naveo u odluci kojom se upućuje prethodno pitanje i osobito u tekstu tog prvog pitanja.
- 29 Najprije je važno istaknuti da, u situaciji poput one u glavnom postupku, koja se odnosi na sektor zračnog prijevoza, prijenos opreme treba smatrati ključnim elementom za ocjenu postoji li „prijenos pogona“ u smislu članka 1. stavka 1. Direktive 2001/23 (vidjeti u tom smislu presudu Liikenne, C-172/99, [EU:C:2001:59](#), t. 39.).
- 30 U tom pogledu, iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da je TAP stupio na mjesto AIA-e u ugovorima o najmu zrakoplova i da je potonje stvarno koristio, što svjedoči o preuzimanju neophodnih elemenata za nastavak djelatnosti koju je prethodno obavljala AIA. Usto, preuzet je i određeni broj druge opreme.
- 31 Kako je to istaknuo nezavisni odvjetnik u točkama 48., 51., 53., 56. i 58. svojeg mišljenja, s obzirom na kriterije navedene u točki 26. ove presude, drugi elementi potkrjepljuju postojanje „prijenosa pogona“, u smislu članka 1. stavka 1. Direktive 2001/23, u glavnom predmetu. Isto vrijedi i za TAP-ovo stupanje na mjesto koje je zauzimala AIA u važećim ugovorima o čarter letovima s turističkim operaterima, što znači TAP-ovo preuzimanje AIA-inih klijenata, TAP-ov razvoj djelatnosti čarter letova na rutama kojima se dotad služila AIA, čime se odražava TAP-ov nastavak aktivnosti koje je do tada izvršavala AIA, vraćanje u TAP radnika koji su bili upućeni u AIA-u kako bi obavljali poslove koji su istovjetni poslovima koje su obavljali u tom potonjem društvu, što znači TAP-ovo preuzimanje dijela osoblja koje je bilo zaposleno u AIA-i, i, naposljetku, TAP-ovo preuzimanje od 1. svibnja 1993. dijela djelatnosti čarter letova koje je obavljala AIA do svoje likvidacije u veljači 1993., što potvrđuje činjenicu da prenesene djelatnosti faktično nisu bile suspendirane.
- 32 U tim uvjetima za primjenu članka 1. stavka 1. Direktive 2001/23 nije relevantna činjenica da je subjekt, čija su oprema i dio osoblja preuzeti a da on nije očuvao neovisnu organizacijsku strukturu, uključen u strukturu TAP-a, s obzirom na to da je očuvana veza između, s jedne strane, te opreme i osoblja koje je potonjem društvu preneseno i, s druge strane, nastavka djelatnosti koje je do tada obavljalo likvidirano društvo. U takvim činjeničnim okolnostima manje je važno da se predmetna oprema koristila kako za obavljanje redovnih letova tako i za obavljanje čarter letova, s obzirom na to da je u svakom slučaju riječ o zračnom prijevozu i da je TAP poštovao ugovorne obveze AIA-e vezane uz čarter letove.

- 33 Naime, iz točaka 46. i 47. presude Klarenberg (C-466/07, [EU:C:2009:85](#)) proizlazi da zadržavanje funkcionalne veze međuovisnosti i komplementarnosti između različitih prenesenih faktora proizvodnje, a ne posebna organizacija koju poduzetnik nameće za te faktore, čini relevantni element za zaključak o očuvanju identiteta prenesenog subjekta.
- 34 Stoga zadržavanje takve funkcionalne veze između različitih prenesenih faktora omogućuje preuzimatelju da se koristi potonjima, iako su nakon prijenosa uključeni u novu različitu organizacijsku strukturu kako bi nastavio istovjetnu ili sličnu gospodarsku djelatnost (vidjeti presudu Klarenberg, C-466/07, [EU:C:2009:85](#), t. 48.).
- 35 S obzirom na prethodna razmatranja, na prvo pitanje valja odgovoriti da članak 1. stavak 1. Direktive 2001/23 treba tumačiti na način da pojam „prijenosa pogona“ obuhvaća situaciju u kojoj je poduzeće aktivno na tržištu čarter letova likvidirano od strane svojeg većinskog dioničara, poduzeća koje također djeluje u sektoru zračnog prijevoza, i u kojoj on nakon toga stupa na mjesto likvidiranog poduzeća preuzimajući ugovore o najmu zrakoplova i važeće ugovore o čarter letovima, obavlja djelatnosti koje je prethodno obavljalo likvidirano poduzeće, vraća pojedine radnike koji su do tada bili upućeni u to poduzeće, raspoređujući ih na poslove koji su istovjetni onima koje su obavljali prethodno i preuzme situ opremu navedenog poduzeća.

Drugo pitanje

- 36 Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev želi saznati treba li, uzimajući u obzir okolnosti poput onih u glavnom postupku, i, osobito, zbog činjenice da su niže sudske instance donijele različite odluke o tumačenju pojma „prijenosa pogona“ u smislu članka 1. stavka 1. Direktive 2001/23, članak 267. treći stavak UFEU-a tumačiti na način da je sud protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka načelno dužan uputiti pitanje Sudu u svrhu tumačenja tog pojma.
- 37 U tom pogledu, iako je točno da je postupak uspostavljen člankom 267. UFEU-a instrument suradnje između Suda i nacionalnih sudova, zahvaljujući kojem Sud daje nacionalnim sudovima elemente za tumačenje prava Unije koji su im potrebni za rješavanje spora koji se pred njima vodi, činjenica je da je, kada prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka protiv odluke nacionalnog suda, potonji načelno dužan uputiti to pitanje Sudu, u skladu s člankom 267. trećim stavkom UFEU-a, ako se u predmetu koji je pred njim u tijeku pojavi pitanje o tumačenju prava Unije (vidjeti presudu Consiglio nazionale dei geologi i Autorità garante della concorrenza e del mercato, C-136/12, [EU:C:2013:489](#), t. 25. i navedenu sudsku praksu).
- 38 Kada je riječ o doseg u navedene obveze, iz sudske prakse koja se ustalila od objave presude Cilfit i dr. (283/81, [EU:C:1982:335](#)) proizlazi da je sud protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka dužan, kad se pred njim postavi pitanje prava Unije, ispuniti svoju obvezu obraćanja, osim ako utvrdi da postavljeno pitanje nije bitno ili da je dotična odredba prava Unije već bila predmetom tumačenja Suda ili da se pravilna primjena prava Unije toliko očito nameće da ne ostavlja mjesta nikakvoj razumnoj sumnji.
- 39 Usto, Sud je pojasnio da postojanje takve mogućnosti treba biti procijenjeno s obzirom na karakteristike svojstvene pravu Unije, posebne poteškoće koje predstavlja njegovo tumačenje te rizik razilaženja sudske prakse unutar Unije (presuda Intermodal Transports, C-495/03, [EU:C:2005:552](#), t. 33.).
- 40 Svakako je na samom nacionalnom sudu da ocijeni nameće li se pravilna primjena prava Unije toliko očito da ne ostavlja mjesta nikakvoj razumnoj sumnji i, slijedom toga, da odluči Sudu ne uputiti pitanje o tumačenju prava Unije koje je njemu

postavljeno (vidjeti presudu *Intermodal Transports*, C-495/03, [EU:C:2005:552](#), t. 37. i navedenu sudsku praksu).

- 41 U tom pogledu samo postojanje kontradiktornih odluka koje su donijeli drugi nacionalni sudovi ne može biti odlučujući element koji bi mogao nametnuti obvezu iz članka 267. trećeg stavka UFEU-a.
- 42 Naime, sud koji odlučuje u zadnjem stupnju može procijeniti da se, neovisno o određenom tumačenju odredbe prava Unije sudova nižeg stupnja, tumačenje navedene odredbe koje namjerava dati, različito od onog sudova nižeg stupnja, toliko očito nameće da ne ostavlja mjesta nikakvoj razumnoj sumnji.
- 43 Međutim, valja istaknuti da je, što se tiče područja koje se razmatra u predmetnom slučaju i kako to proizlazi iz točaka 24. do 27. ove presude, tumačenje pojma „prijenos pogona“ dovelo do mnogih pitanja velikog broja nacionalnih sudova, koji su zbog toga bili prisiljeni obratiti se Sudu. Ta pitanja svjedoče ne samo o postojanju teškoća pri tumačenju, nego i o postojanju rizika razilaženja sudske prakse na razini Unije.
- 44 Iz toga slijedi da, u okolnostima poput onih u glavnom predmetu, koje istovremeno obilježavaju stajališta sudske prakse koja su u vezi s pojmom „prijenosa pogona“ u smislu Direktive 2001/23 na nacionalnoj razini kontradiktorna i stalne poteškoće u tumačenju tog pojma u različitim državama članicama, nacionalni sud protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka mora ispuniti svoju obvezu obraćanja Sudu, i to kako bi otklonio rizik pogrešnog tumačenja prava Unije.
- 45 Iz prethodnih razmatranja proizlazi da na drugo pitanje valja odgovoriti da članak 267. treći stavak UFEU-a treba tumačiti na način da je sud protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka dužan Sudu uputiti zahtjev za prethodnu odluku o tumačenju pojma „prijenosa pogona“ u smislu članka 1. stavka 1. Direktive 2001/23, u okolnostima, poput onih u glavnom predmetu, koje istovremeno obilježavaju različite odluke sudova nižeg stupnja u pogledu tumačenja toga pojma i stalne poteškoće pri njegovom tumačenju u različitim državama članicama.

Treće pitanje

- 46 Svojim trećim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti želi saznati treba li pravo Unije i, osobito, načela koja je Sud utvrdio u području odgovornosti države za štetu koja je pojedincima nastala zbog povrede prava Unije koju je počinio sud protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka tumačiti na način da se protiv nacionalnog zakonodavstva kojim se, kao preduvjet, zahtijeva poništenje odluke kojom se nanosi šteta koju je donio taj sud, premda je takvo poništenje u praksi isključeno.
- 47 U tom pogledu važno je podsjetiti da bi, s obzirom na temeljnu ulogu sudbene vlasti da zaštiti prava koja pojedinci imaju na osnovi pravila prava Unije, puna djelotvornost tih pravila bila dovedena u pitanje, a zaštita prava koja ona priznaju bila bi oslabljena ako pojedinci ne bi, pod određenim uvjetima, mogli dobiti naknadu štete kad su njihova prava bila povrijeđena povredom prava Unije koja se može pripisati odluci suda države članice koji odlučuje u zadnjem stupnju (vidjeti presudu *Köbler*, C-224/01, [EU:C:2003:513](#), t. 33.).
- 48 Sud koji je uputio zahtjev pita se o usklađenosti pravila iz članka 13. stavka 2. RRCEE-a, koje predviđa da se zahtjev za naknadu štete na ime navedene odgovornosti „mora temeljiti“ na prethodnom poništenju nadležnog suda odluke kojom se nanosi šteta s tim načelima.

Iz tog pravila proizlazi da je svaka tužba za utvrđenje odgovornosti države zbog povrede obveze koja proizlazi iz nepoštovanja obveze predviđene člankom 267. trećim stavkom UFEU-a u nedostatku poništenja odluke kojom se nanosi šteta nedopuštena.

- 50 Valja podsjetiti da su, kada su ispunjene pretpostavke za odgovornost države, nacionalni sudovi dužni utvrditi da je država dužna nadoknaditi štetu u skladu s nacionalnim pravom, pri čemu pretpostavke za naknadu štete propisane nacionalnim pravom ne smiju biti manje povoljne od onih koje se odnose na slične zahtjeve u nacionalnom pravu (načelo ekvivalentnosti) i ne smiju biti takve da u praksi onemogućavaju ili pretjerano otežavaju ostvarivanje naknade štete (načelo djelotvornosti) (vidjeti presudu Fuß, C-429/09, [EU:C:2010:717](#), t. 62. i navedenu sudsku praksu).
- 51 Međutim, pravilo nacionalnog prava poput onoga iz članka 13. stavka 2. RRCEE-a, može pretjerano otežati ostvarivanje naknade štete nastale zbog predmetne povrede prava Unije.
- 52 Naime, iz spisa kojim Sud raspolaže kao i iz diskusija koje su se odvijale na raspravi proizlazi da su slučajevi u kojima bi se odluke Supremo Tribunal de Justiça mogle preispitati jako ograničeni.
- 53 Portugalska vlada u tom pogledu tvrdi da predmetna odredba nacionalnog prava slijedi nastojanja koja se temelje na načelu pravomoćnosti i na načelu pravne sigurnosti. Ta vlada posebno ističe da, u situaciji iz glavnog postupka, preispitivanje ocjene koju je sudsko tijelo dalo odlučujući u zadnjem stupnju nije u skladu s funkcijom tog sudskog tijela s obzirom na to da je cilj tih odluka konačno rješavanje spora, i pod prijetnjom dovođenja u pitanje vladavine prava i poštovanja sudskih odluka, oslabljujući hijerarhiju sudske vlasti.
- 54 Točno je da je Sud istaknuo važnost koju, kako u pravnom poretku Unije tako i u nacionalnim pravnim porecima, ima načelo pravomoćnosti, ističući da, u nedostatku propisa Unije u tom području, provedbu tog načela uređuje unutarnji pravni poredak država članica na temelju načela njihove procesne autonomije (vidjeti u tom smislu presudu Fallimento Olimpiclub, C-2/08, [EU:C:2009:506](#), t. 22. i 24.).
- 55 Što se tiče učinka načela pravomoćnosti na situaciju iz glavnog postupka, dovoljno je podsjetiti da priznanje načela odgovornosti države za odluku suda koji odlučuje u zadnjem stupnju samo za sebe nema za posljedicu dovođenje u pitanje pravomoćnosti koje se povezuje uz takvu odluku. Postupak za utvrđenje odgovornosti države nema isti predmet te u njemu ne sudjeluju nužno iste stranke kao i u postupku povodom kojeg je donesena odluka koja je postala pravomoćna. Naime, u postupku usmjerenom na utvrđenje odgovornosti države tužitelj u slučaju uspjeha dobiva to da se njoj naloži da nadoknadi pretrpjelu štetu, ali ne nužno to da se dovede u pitanje pravomoćnost koja se povezuje uz sudsku odluku koja je prouzrokovala tu štetu. U svakom slučaju, načelo odgovornosti države svojstveno pravnom poretku Unije zahtijeva takvu naknadu, ali ne nalaže preispitivanje sudske odluke koja je prouzrokovala štetu (vidjeti presudu Köbler, C-224/01, [EU:C:2003:513](#), t. 39.).
- 56 Kada je riječ o argumentu koji se temelji na povredi načela pravne sigurnosti, valja istaknuti da, i pod pretpostavkom da se to načelo može uzeti u obzir u pravnoj situaciji poput one u glavnom postupku, ono ni na koji način ne može nadvladati načelo odgovornosti države za štetu prouzročenu pojedincima povredama prava Unije za koje je ta država odgovorna.
- 57 Naime, uzimanje u obzir načela pravne sigurnosti imalo bi za posljedicu, kada se odluka koju je donio sud koji odlučuje u zadnjem stupnju temelji na očito pogrešnom tumačenju prava Unije, sprečavanje pojedinca da se pozove na prava koja može

temeljiti na pravnom poretku Unije i, osobito, onih koja proizlaze iz načela odgovornosti države.

- 58 Međutim, potonje načelo svojstveno je sustavu Ugovorâ na kojima se Unija temelji (vidjeti u tom smislu presudu Specht i dr., C-501/12 do C-506/12, C-540/12 i C-541/12, EU:C:2014:2005, t. 98. i navedenu sudsku praksu).
- 59 U tim uvjetima bitna prepreka, poput one koja proizlazi iz pravila nacionalnog prava u glavnom postupku, stvarnoj primjeni prava Unije i, osobito, načela koje je isto tako temeljno kao i načelo odgovornosti države za povredu prava Unije, ne može se opravdati ni načelom pravomoćnosti ni načelom pravne sigurnosti.
- 60 Iz prethodnih razmatranja proizlazi da na treće pitanje valja odgovoriti da pravo Unije i, osobito, načela koja je Sud utvrdio u području odgovornosti države za štetu prouzročenu pojedincima povredom prava Unije koju je počinio sud protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka treba tumačiti na način da se protive nacionalnom zakonodavstvu kojim se kao preduvjet zahtijeva poništenje odluke toga suda kojom se nanosi šteta, premda je takvo poništenje u praksi isključeno.

Troškovi

- 61 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (drugo vijeće) odlučuje:

1. **Članak 1. stavak 1. Direktive Vijeća 2001/23/EZ od 12. ožujka 2001. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na zaštitu prava zaposlenika kod prijenosa poduzeća, pogona ili dijelova poduzeća ili pogona treba tumačiti na način da pojam „prijenosa pogona“ obuhvaća situaciju u kojoj je poduzeće aktivno na tržištu čarter letova likvidirano od strane svog većinskog dioničara, poduzeća koje također djeluje u sektoru zračnog prijevoza, i u kojoj on nakon toga stupa na mjesto likvidiranog poduzeća preuzimajući ugovore o najmu zrakoplova i važeće ugovore o čarter letovima, obavlja djelatnosti koje je prethodno obavljalo likvidirano poduzeće, vraća pojedine radnike koji su do tada bili upućeni u to poduzeće, raspoređujući ih na poslove koji su istovjetni onima koje su obavljali prethodno i preuzme situ opremu navedenog poduzeća.**
2. **Članak 267. treći stavak UFEU-a treba tumačiti na način da je sud protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka dužan Sudu Europske unije uputiti zahtjev za prethodnu odluku o tumačenju pojma „prijenosa pogona“ u smislu članka 1. stavka 1. Direktive 2001/23, u okolnostima, poput onih u glavnom predmetu, koje istovremeno obilježavaju različite odluke sudova nižeg stupnja u pogledu tumačenja toga pojma i stalne poteškoće pri njegovom tumačenju u različitim državama članicama.**
3. **Pravo Unije i, osobito, načela koja je Sud utvrdio u području odgovornosti države za štetu prouzročenu pojedincima povredom prava Unije koju je počinio sud protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka treba tumačiti na način da se protive nacionalnom zakonodavstvu kojim se kao preduvjet zahtijeva poništenje odluke toga suda kojom se nanosi šteta, premda je takvo poništenje u praksi isključeno.**

Potpisi

(*1) Jezik postupka: portugalski